Roll No. : ....

Total No. of Questions : **12**] [Total No. of Printed Pages : **4**

APP–1017

M.A. (Previous) Examination, 2022

SANSKRIT

Paper - I

(वैदिक वाङ्मय)

Time : 3 Hours] [*Maximum Marks : 100*

खण्ड–अ **(अंक : 2 × 10 = 20)**

नोट :– सभी **दस** प्रश्नों के उत्तर दीजिए (उत्तर-सीमा **50** शब्द)। प्रत्येक प्रश्न **2** अंक का है।

खण्ड–ब **(अंक : 8 × 5 = 40)**

नोट :– सात में से किन्हीं **पाँच** प्रश्नों के उत्तर दीजिए। (उत्तर-सीमा **200** शब्द)। प्रत्येक प्रश्न **8** अंक का है।

खण्ड–स **(अंक : 20 × 2 = 40)**

नोट :– चार में से किन्हीं **दो** प्रश्नों के उत्तर दीजिए (उत्तर-सीमा **500** शब्द)। प्रत्येक प्रश्न **20** अंक का है।

खण्ड–अ

1. निम्नांकितेषु प्रश्नेषु सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि देयानि, नैव पञ्चाशताधिकशब्देषु भवितव्यमुत्तरम्–

   (i) रुद्रसूक्तस्य कः ऋषिः छन्दः देवताश्च कः इति लिख्यताम् ?

   (ii) देवशब्दस्य द्वितीयविभक्तयां गम् इति धातोः लट्लकारे च रूपाणि लिखत।

(iii) राष्ट्रसभा सूक्तस्य कः अभिप्रायः ? संस्कृतेन लेख्यः।

(iv) 'माता भूमिः पुत्रोऽहं पृथिव्याः' अस्य कः अभिप्रायः ?

(v) 'सृङ्कां चेमामनेकरुणं गृहाण' अस्य कः अभिप्रायः ?

(vi) 'बुद्धेरात्मा महान् परः' अस्य कः अभिप्रायः ?

(vii) न सर्वाणि इति गार्ग्यः वैयाकरणानां चैके।

(viii) तद्येषु पदेषु स्वरसंस्कारौ समर्थौ प्रादेशिकेन गुणेन अन्वितौ स्यातां तथा तानि निब्रूर्यात्। अस्य कः अभिप्रायः ?

(ix) अथर्ववेदस्य शाखानां नामोल्लेखः करणीयः।

(x) उपनिषदां महत्त्वं लिखत।

खण्ड–ब

2. निम्नांकितस्य मन्त्रस्य सप्रसंगव्याख्या करणीया–

तम आसीत् तमसा गूळ्हमग्रेऽप्रकेतं सलिलं सर्वमा इदम्।

तुच्छ्येनाम्वपिहितं यदासीत्तपसस्तन्महिनाजायतैकम्॥

अथवा

इन्द्रेषिते प्रसवं भिक्षमाणे अच्छा समुद्रं रथ्येव यायः।

समाराणे ऊर्मिमिः पिन्वमाने अन्या वामन्यामप्येति शुभ्रे॥

3. निम्नांकितस्य मन्त्रस्य व्याख्या देवगिरा करणीया–

अहं राष्ट्रीं संगमनी वसूनां चिकितुषीं प्रथमा यज्ञियानाम्।

तां मा देवा व्यदधुः पुरुत्रा भूरिस्थात्रां भूर्यावेशयन्तीम्॥

अथवा

अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम्।

होतारं रत्नधातमम्॥

4. उपर्युक्तमन्त्रयोरेकस्य मन्त्रस्य पदपाठः करणीयः छन्दस्य लक्षणश्च लेखनीयः।

5. निम्नांकितस्य मन्त्रस्य सप्रसंगव्याख्या करणीया–

ये त्रिषप्ताः परियन्ति विश्वा रूपाणि विभ्रतः।

वाचस्पतिर्बला तेषां तन्वोऽअद्य दधातु मे॥

अथवा

यार्णवेधि सल्लिमग्र आसीद् यां मायाभिरुन्वचरन् मनीषिणः।

यस्या हृदयं परमे व्योमन्त्सत्येनावृतममृतं पृथिव्याः।

सा नो भूमिसित्वषिं बलं राष्ट्रे दधातूत्तमे॥

6. निम्नांकितस्य मन्त्रस्यं सप्रसंग व्याख्या करणीया–

एतद्धयेवाक्षरं ब्रह्म एतद्धयेवाक्षरं परम्।

एतद्धयेवाक्षरं ज्ञात्वा यो यदिच्छति तस्य तत्॥

अथवा

य इमं मध्वदं वेद आत्मानं जीवमन्तिकात्।

ईशानं भूतमव्यस्य न ततो विजुगुप्सते॥ एतद्वैतत्॥

7. निम्नांकितानां चतुर्ण्णां शब्दानां निर्वचनं संस्कृतेन करणीयम्–

(i) आचार्यः

(ii) निघण्टवः

(iii) पुरुषः

(iv) गायत्री

(v) अश्वः

(vi) अध्वर्युः

(vii) हिरण्यम्

(viii) वृत्रः

8. अथर्ववेदस्य महत्त्वं प्रस्तूयताम्।

अथवा

शतपथब्राह्मणस्य महत्त्वं प्रस्तूयताम्।

खण्ड–स

निम्नांकितेषु प्रश्नेषु द्वयोः प्रश्नयोः उत्तराणि पञ्चशतपरिमितैः शब्दैः खलु देयानि–

9. ऋग्वेदस्य विषयवस्तुः विस्तरेण लेखनीयः।

10. वेदांगग्रन्थानां परिचयो देयः।

11. कठोपनिषदि वर्णितं आत्मतत्त्वस्य संक्षेपेण विवेचनं कुरुत।

12. अधोलिखितेषु द्वयोर्गद्यमागयोः व्याख्या विधेया–

(क) इन्द्रियनित्यं वचनमौदुम्बरायणः।

(ख) अथ यस्य आगमात् अर्थप्रथक्त्वम् अह विज्ञायते,
न तु औद्देशिकमिव विग्रहेण प्रथक्त्वात् स कर्मोपसंग्रहः।

(ग) एवं तद्धितसमासान् निब्रूर्यात्। नैकपदानि निब्रूर्यात्।
न अवैयाकरणाय। न अनुपसन्नाय। अनिदंविदेवा।
नित्यं हि अविज्ञातुः विज्ञाने असूया। उपसन्नाय
तु निब्रूर्यात्। यो वा अलं विज्ञातुं स्यात्।
मेधाविने तपस्विने वा।

(घ) अथ अनन्वितेऽर्थे अप्रादेशिके विकारे अर्थनित्यः परीक्षेत केनचित् वृत्तिसामान्येन।